

SANKT HELENA

Deel 1: 'De gevangenschap van Napoleon'
Door: Octave Aubry, (1935)

3e deel: blz. 273 – 366 De Strijd.

I : Inperkingen 273 - 302

II : Las Cases wordt 'ontvoerd' 303 - 325

III : Lowe regeert 326 - 366

Letterlijk uit het Duits vertaald door Roel Vos in maart/april 2003

pag.
303

II LAS CASES WORDT 'ONTVOERD'.

Op 25 november 1816 zat Napoleon bij een bocht in de weg, die naar de benedentuin leidde, op een boomstronk en onderhield zich met Gourgaud, Las Cases en Montholon. Kort daarvoor was de uit de Kaap teruggekeerde admiraal Malcolm bij hem geweest en had hem kranten en een kist vol prachtige sinaasappels mee gebracht. (1) De keizer was goed te spreken. Ali bracht op een bord vijf sinaasappels, suiker en een mes. De keizer gaf er een aan Las Cases voor zijn zoon en begon de overige in vieren te snijden. Hij at en bood zijn volgelingen wat aan.

"Ik heb vandaag met Bertrand de gehele dag over vestingwerken gesproken. Daarom leek mij deze dag ook zo kort", zei hij.

Hij stond op en liep een beetje heen en weer. De wind waaide koel, hoewel het voorjaar was. Men sprak over de admiraal en over Piontkowski, die zich in de Kaapse kolonie als vertrouweling van de keizer had voorgedaan. Toen nam Napoleon met een zwaai afscheid van de beide generaals en begaf zich met Las Cases in het huis.

In de voorzaal wordt verder over van alles gesproken. Opeens blijft de keizer bij het raam staan. Hij ziet hoe een kleine troep ruiters met waiende vederbossen de muur rond komt, en hij herkent de gouverneur, die door Bingham, kapitein Reade, de nieuwe politie-inspecteur Rainsford en twee dragonders wordt begeleid.

Aantekening;

1. De admiraal was op 22 september 1817 met zijn echtgenote naar de Kaap vertrokken, om het onder zijn bevel staande eskader te inspecteren.

³⁰⁴ Achter de vensterluiken verstoppt ziet hij dat Lowe en Gorrequer hun paarden inhouden, terwijl de anderen zich naar het huis begeven. Bijna op hetzelfde ogenblik meldt Gentilini dat Reade naar Las Cases vraagt.

"Gaat u eens kijken, mijn beste, wat die kerel van u wil", zegt de keizer. Een kwartier gaat voorbij. Marchand komt helemaal te neergeslagen binnen. Reade heeft Las Cases wegens heimelijke correspondentie met het buitenland gearresteerd, al zijn papieren in zijn kamer zijn door Rainsford in beslag

genomen. Napoleon loopt naar het venster en ziet hoe Reade en een soldaat zijn vertrouweling naar Hutt's Gate afvoeren. Blakeney en Rainsford, de laatste draagt twee koffers vol papieren, escorteren de jonge Emanuel.

Longwood is zo opgewonden als een opgeporde bijenkorf. Napoleon laat zijn officieren roepen. Wat had Las Cases nu kunnen doen om bezwaar tegen deze arrestatie in te brengen? Het is een paar dagen geleden dat de kamerheer hem om de toestemming had gevraagd om door bemiddeling van de jonge mulat James Scott brieven te sturen aan Lucien Bonaparte en zijn vriendin Lady Clavering. Scott is een bediende, die de gouverneur van hem heeft afgenomen (1) en die nu met zijn nieuwe heer naar Europa zal afreizen. De keizer heeft alleen maar gezegd 'dat dat waanzin was' en er verder niet meer aan gedacht. Las Cases zal wel ongehoorzaam zijn geweest en Scott zal hem wel bij gouverneur hebben aangegeven.

Aantekening:

1. Hudson Lowe had, na een bericht van de Oostenrijkse commissaris dat Las Cases baronesse Stürmer een boodschap had doen toekomen, de kamerheer bevolen zijn bediende te ontslaan. Las Cases wilde geen bediende door middel van de gouverneur ontvangen. Daarom gaf Napoleon hem Gentilini als bediende. (Las Cases VII, 229 – 230, O'Meara I, 207)

305 Hoewel Napoleon over 'deze domheid' zeer boos is, wil hij Las Cases toch uit de klem helpen. Hij beveelt de opperhofmaarschalk zich onmiddellijk naar Plantation House te begeven en zijn kamerheer terug te eisen: "Gaat u, verlies geen tijd. De arme Las Cases lijdt vast verschrikkelijk."

Bertrand gehoorzaamt niet. Als Las Cases zulke intriges bedenkt, geschiedt hem recht. Hij zegt tegen Gourgaud: "Ach, ik heb andere zorgen dan me om Las Cases te bekommeren!"

Een brief van Mrs. Skelton, die de gouverneur hem net heeft laten zien, heeft hem diep getroffen. Het meldt het sterven van zijn schoonmoeder Mme Dillon. Bertrand denkt er alleen maar aan naar zijn echtgenote terug te keren, voor wie hij het treurige bericht verbergen wil.

De Montholons nemen de arrestatie van Las Cases ook niet zo zwaar. Alleen Gourgaud, die een goed hart heeft, trekt het zich aan.

Na het diner, dat deze keer slechts voor vier personen is gedekt, gaat Napoleon naar zijn slaapkamer en kleedt zich uit. O'Meara, die uit de stad terug komt, laat zich aanmelden. Hij zweet van de opwindning. Onderweg is hij de gouverneur tegen gekomen, die hem ironisch heeft toegeroepen: "U zult uw vriend Las Cases in veiligheid vinden."

In Jamestown heeft O'Meara meer over de aangelegenheid gehoord, het is het gesprek van de dag. Las Cases had inderdaad twee brieven geschreven, die op zijde overgeschreven en in de voering van een jas van James Scott laten naaien, opdat hij ze naar Engeland zou brengen. De jonge mulat vertelt het echter aan zijn vader (1) en deze, geschrokken over de gevaren, waarin hij zijn zoon ziet, loopt naar de gouverneur en vertrouwt hem alles toe.

Aantekening:

1. John Scott, de vader van de bediende van Las Cases was een blanke.

306 Las Cases heeft een openlijke fout gemaakt, omdat hij tegen de uitdrukkelijk door hem aangenomen verplichtingen in heeft gehandeld. Dat geeft de gouverneur de mooiste gelegenheid hem naar Europa terug te sturen. Voorlopig wordt de schuldige samen met zijn zoon in het landhuis van majoor Harrison bij Hutt's Gate in eenzame opsluiting opgeborgen.

Napoleon is ten einde raad: “Hoe kan een man met zoveel verstand een slaaf vertrouwen, die niet kan lezen en schrijven en in Engeland geen mens kent, en die de gouverneur als hij niet *coglione* (=stommeling) en *scioccone* (=dwaas) zou zijn, nooit toestemming gegeven zou hebben het eiland te verlaten? Dat is onbegrijpelijk. Las Cases moet zijn verstand verloren hebben!”

Hij verzekerde de dokter dat hij van deze brieven geen idee had. Waarschijnlijk zouden ze gericht zijn aan Lady Clavering of aan Las Cases bankier. Hij is hoogst ontevreden: Las Cases heeft immers ook zijn papieren. Nu zijn ze in Lowes handen. Wat gaat hij daarmee doen?

“Welke zekerheid heb ik”, vaart hij zich opwindend voort, “dat de gouverneur wanneer ik mijn geschiedenis half af heb, niet komt en ze mij onder een of ander voorwendsel afneemt? Ik moet alles wat ik geschreven heb verbranden!... Ik dood in mijn treurig huis de tijd met dit werk, het had voor de wereld interessant kunnen zijn, maar met deze boja (= beul) is er geen enkele zekerheid of verweer. Hij doet alle wetten geweld aan. De vreugde straalde uit zijn ogen, toen hij kwam, want hij heeft een nieuw middel gevonden om ons te kwellen. Toen hij met zijn staf het huis omsingelde, dacht ik wilden uit de Zuidzee voor me te zien, die om hun gevangene een rondedans doen voordat ze hem opeten.”

307 De volgende dag tegen de middag besluit Bertrand naar Plantation te gaan. Hij bereikt niets, heeft zich wellicht niet erg ingespannen. (1)

Hij brengt in ieder geval nauwkeurige aanwijzingen mee. Van de beide brieven van Las Cases, die Lowe hem heeft laten zien, krijgt hij van de eerste een samenvatting, die gaat over de sinds zijn vertrek van Malmaison voorgevallen gebeurtenissen en deze is aan Lucien (2) gericht. De tweede, even onnodig als onvoorzichtig, is voor Lady Clavering bestemd.

De keizer maakt zich nog steeds zorgen. Is het door Las Cases bijgehouden dagboek aan het einde niet compromitterend? Ali is met de kopie belast. Hij laat hem komen en vraagt: “Hoe wordt admiraal Cockburn daarin besproken?” “Zo, zo”, Sire. (Met een handgebaar, dat betekent goed noch slecht.)

‘Staat er in dat ik hem een haai heb genoemd?’ “Ja, Sire”. Maar ook dat zijne majesteit zijn rechtvaardigheid kent en hem geen achtiging ontzeggen kan.”

“En hoe is het met Sir George Bingham?”

“Hij spreekt heel goed over hem en ook over kolonel Wilks.”

“Spreekt hij ook over admiraal Malcolm?” “Jawel, sire, hij behandelt hem daarin zeer goed.” “Zegt hij niets over de gouverneur?” Ali kan zich niet inhouden en begint te glimlachen: “Hij spreekt zeer veel over hem, sire.”

Aantekening:

1. Hij schijnt zich bij deze stap uiterst lauw gedragen te hebben. Aantekening van Gorrequer, 26 november 1816. (L.P.20,117)
2. Tijdens de Honderd Dagen was Las Cases door Napoleon aan Lucien toegewezen. Deze brief aan Lucien, die Las Cases in het Mémorial zelfgenoeglijk weergeeft, is de herhaling van een andere brief in september 1816 aan dezelfde geadresseerde gericht. Graaf Corti heeft de laatste in de papieren van Metternich gevonden, wiens schaduwkabinet uitstekend functioneerde. (Revue Napoléonienne, jan. –febr. 1926). De tweede keer opsturen van dezelfde brief was dus volkomen overbodig.

308 “Herhaalt hij dat ik over hem gezegd heb: “Dat is een gemeen mens” en dat ik nog nooit zo’n neerslachtig gezicht heb gezien?”

“Jawel”, zegt Ali, “maar hij voegt er aan toe dat de uitingen vaak gematigder waren.”

“Zegt hij dat ik hem een Siciliaanse sbirren heb genoemd?” “Ja, Sire.”

“Dat is de juiste benaming voor hem”, zegt de keizer.

*

Las Cases papieren worden in zijn bijzijn door de gouverneur bekeken. Men vond onder andere behalve het omvangrijke dagboek verslagen over de Italiaanse veldtocht plus de daarbij horende opmerkingen en schriftelijke stukken, de correspondentie van Napoleon met Cockburn en Lowe, verscheidene ontwerpen en afschriften, tenslotte Las Cases persoonlijke papieren, de brieven van zijn familie, zijn testament, enz. Men maakte er meerdere pakjes van, die de jonge Emanuel met het zegel van zijn vader verzegelde. De brokstukken van de oorlogsgeschiedenis en de officiële correspondentie werden aan Napoleon terug gestuurd. Dit gebeurde overigens in meerdere zendingen, zodat de keizer ervan overtuigd was dat ‘ze eerst worden overgeschreven en dan pas worden terug gegeven.’ (1) Hij liet door Bertrand het dagboek terugvorderen(2). Las Cases, die Lowe had toegestaan er een blik in te werpen, verlangde hij het van zijn kant terug, ‘want het was zijn eigendom’.

Aantekening:

1. O’Meara aan Finlaison, 29 december 1816: “De gouverneur heeft de papieren slechts doorgebladerd.”
2. “.... waarin hij aangaf dat dit dagboek op zijn uitdrukkelijk verzoek werd bijgehouden en het zijn enige schriftelijke neerslag was over alles wat hem overkomen was.” (Lowe aan Buthurst, 3 december 1816 ,L.P.20,117) Bertrand toonde bij de ondertekening en het afhalen van deze brieven, dat hij zich zeer verzette. (Gourgaud I, 283).

³⁰⁹ De gouverneur hield de brieven liever bij zich totdat de minister besliste. (1) Napoleon stuurde Gourgaud en Montholon op weg naar Hutt’s Gate. Ze moesten proberen Las Cases te zien en berichten over zijn welzijn proberen te krijgen. Na een oponthoud van twee dagen in het huis van Harrison was hij met zijn zoon naar Ross Cottage, een met stro bedekt zomerhuisje, gebracht, waar Balcombe een volièrre had aangelegd. Vader en zoon waren er slecht aan toe, vooral Emanuel, die sinds enige maanden aan heftige hartkloppingen leed en waarbij de doktoren O’Meara en Baxter - de laatste was door Lowe gestuurd – een hartaanval vreesden (2).

Aantekening:

1. Bathurst beval hem op 7 februari 1817 ‘het totdat er nieuwe aanwijzingen komen onder geen voorwaarde uit handen te geven’. (L.P.20,118). Het dagboek werd door tussenkomst van Lord Holland aan Las Cases door Lord Bathurst pas in september 1821 terug gegeven. Deze verlangde overigens de schriftelijke toestemming van de executeur-testamentair van Napoleon. Montholon, die in dit geval betrouwbaar lijkt te zijn, bericht: “Er waren 925 eenzijdig beschreven vellen onder de driedubbele verzegeling van graaf Las Cases, graaf Bertrand en Sir Hudson Lowe.” (I, 446.)
2. “Wat kan de politiek de dood van een knaap schelen?” zou Lowe gezegd hebben (Las Cases VII, 381). Deze cynische uitspraak, die O’Meara Las Cases vertelde, is zeker niet gedaan. Lowe had zelf dokter Baxter naar Ross Cottage gestuurd. Het lijden van de jonge Las Cases hing niet samen met het klimaat. Maar O’Meara uitte dat ‘ de zittende levenswijze bij het lezen en schrijven – bezigheden, die de jonge man op bevel van zijn vader steeds moest doen, hoewel men die meerdere keren op de gevaarlijke gevolgen van zoiets opmerkelijk had gemaakt – de toestand van zijn zoon behoorlijk verslechterde.” (Verslag van O’Meara, 24 december 1826, L.P. 20, 117) Het lijden van Emanuel schijnt voornamelijk aan zijn nerveuze karakter te hebben gelegen. Overigens zag hij er ‘blozend van gezondheid’ uit. Hij herstelde weer volledig en stierf pas in het jaar 1852 als senator van het Tweede Keizerrijk.

310 Vanuit hun kleine huisje, dat uitkeek op Longwood, maar daarvan door meerdere heuvels en dalen was gescheiden, konden ze met de verre kijker zien hoe daarginds de mensen van de keizer in de tuin heen en weer liepen. (1) Ze werden goed behandeld. Lowe, die bijna ieder dag langs kwam om in Las Cases papieren te kijken of hem op zijn brieven te antwoorden, vroeg wat ze nodig hadden. Hij stuurde hen het eten van Plantation. Las Cases nodigde de wachtofficier vaak aan tafel. “De gouverneur”, zo schreef hij, “was, zoals ik moet bekennen, sinds hij mij in handen heeft, heel attent, hoffelijk en voorzichtig tegenover mij. Hij heeft voor mijn ogen in eigen persoon een wachtpost verwijderd, wiens aanblik, zoals hij zei, mijn ogen zou kunnen beledigen en heeft hem achter de bomen opgesteld, opdat ik hem niet meer hoefde te zien.” Ondanks dit alles stuurt hij aan Lowe een vlammend protest, waarvan men de tekst wel wil zien:

“Nadat volgens mijn mening door mijn bediende een val is opgesteld, heeft men mij uit Longwood ontvoerd en al mijn papieren in beslag genomen. Zonder met uw bedoelingen met mijn persoon bekend te zijn gemaakt, ben ikzelf het zwaarste slachtoffer geworden. Pas enkele dagen geleden heeft u van mij de uiterste onderwerping verlangd, nadat u mij bang gemaakt had mij van keizer Napoleon los te scheuren. *Nu kunt u mij niet meer bewegen naar hem terug te keren. Men heeft mij met schande bedekt, omdat men mij bijna vlak voor zijn ogen heeft gegrepen.* Ik kan vanaf nu geen voorwerp van troost voor hem zijn.

Aantekening:

1. “Het huisje was klein, maar het was goed te doen”, zei Las Cases..... “Er was weinig groen, enige bomen, een grote hoeveelheid kippen, die voor het gebruik op Longwood werden gefokt, enige parelhoenders en andere grote vogels, die we spoedig hadden getemd.” (Las Cases VII,356)

311 Zijn blikken zouden mij alleen nog beschouwen als een bezoedeld tegenstander en een herinnering aan lijden vormen.” (1)

Wat moet men daar nog opzeggen? In hoeverre wordt Las Cases door zijn arrestatie onteerd? Is hij er bang voor dat hem, als hem naar Longwood terug komt, door de keizer en zijn volgelingen vanwege zijn onverstandig gedrag heftige verwijten worden gemaakt? Of verbergt zich veel meer achter zijn retoriek een heel bepaald zeer lang voorbereid plan? Heeft hij tenslotte door ondertekening van de bepalingen van de gouverneur een schandaal willen oproepen, dat Lowe dwingt hem van het eiland te verwijderen?

Sinds enkele maanden begon de kleine kamerheer onder de last van zijn ketting, die hij in het begin zo geduldig en met zo'n opgewekt humeur had gedragen, te bezwijken. Hij kon niet meer: hij was helemaal ongelukkig.

In Longwood was hij slechter ondergebracht dan de bedienden. Montholon en Gourgaud verafschuwden hem en hoonden in hem onbarmhartig de hoveling, de oude, de burger (2).

Aantekening:

1. Las Cases VII, 361. Op 4 december 1816 zocht Lowe met Gorrequer Las Cases op en protesteerde tegen de beschuldiging hem in de val gelokt te hebben. Las Cases verklaarde toegevend: “Daar de gouverneur het verzekerde, geloofde hij dat en verheugde hij er zich op dat hij van een dwaalspoor af was.” (Aantekening van Gorrequer, 4 december 1816. L.P. 20, 117) Bij de publicatie van deze brief in het Mémorial streepte Las Cases de woorden ‘naar mijn mening’ door en heeft zo bewust de aanklacht tegen Lowe nog verscherpt.
2. Een door Gourgaud vertelde uitroep van de jonge Las Cases is hoogst opmerkelijk. O’Meara vraagt hem op de dag van de arrestatie of het waar was dat zijn vader James Scott brieven had gegeven. Emanuel breekt in tranen uit: “Wat wilt u? Wij zijn in zulke nood!” ‘Nood’ kan hier kan hier alleen maar in de betekenis van gewetensnood en druk begrepen worden. (Gourgaud I, 278). Hoe Montholon en Gourgaud tegenover Las Cases stonden, wordt zeer duidelijk uit Gourgauds dagboek. Op 13 november 1816, enkele dagen voor de arrestatie, schrijft hij : “Als Las Cases bij het diner nog eenmaal voor mij binnen komt, haak ik hem pootje.” (Niet gepubliceerd.) Op 23

december 1816: "Men vertelt dat Montholon, zoals Balcombe verzekerde, van woede krankzinnig zou worden als Las Cases weer zou terug komen." (Gourgaud I, 339) Zelfs de lakeien veroorloofden zich onbeschaamdheden tegenover Las Cases. Zo wordt begrijpelijk dat het hem tenslotte teveel werd.

312 Hij maakte zich ongerust over de gezondheid van zijn zoon. Hemzelf ging het ook niet goed: hij leed aan aanvallen van duizeligheid en regelmatig aan verstopping.

Napoleon behandelde hem weliswaar nog steeds zeer vriendschappelijk, maar elke intimiteit, die hem in Briars zo goed bevallen was, was weg. Bovendien viel hem niet meer het hoogste loon ten deel als enige met Napoleon dictaat de geschiedenis-schrijver van de keizer te zijn. Ook de anderen werden nu voor die arbeid aangetrokken. Het grote plan van Las Cases, waarvoor hij alles in de steek had gelaten, was de gehele geschiedenis van de heerschappij van zijn held te schrijven. Hij voelde nu te goed, dat hij deze onderneming moest opgeven. Alleen al zijn dagboek zou in druk vijf tot zes delen vullen. Las Cases twijfelde niet aan de geweldige belangstelling, die door zo'n publicatie zou worden opgeroepen. Hij hoopte hierdoor, zo niet een vermogen (om geld bekommerde hij zich niet), een groot persoonlijk aanzien te krijgen en vooral de zaak van Napoleon in Frankrijk te dienen, ja misschien wel een omwenteling te zijnen gunste te bewerkstelligen.

Gelukt het hem ook nog om naar Europa te komen dan kan hij een nieuwe rol vervullen, die zeer geschikt is om deze trouwe, maar wel naar applaus begerige aanhanger van Napoleon te verleiden: hij wil de afgezant van de keizer worden, de heraut van zijn lot. Daarom heeft hij dus, zonder zijn gebieders vooraf te vragen, besloten het eiland te verlaten en zich voor bereiken van dit doel van een onontwarpbare list te bedienen. (1).

Aantekening:

1. Daarin vergiste hij zich. O'Meara schreef op 29 december aan Finlaison: "Deze brieven heeft hij met opzet aan de slaaf gegeven, opdat ze ontdekt worden en hij van het eiland wordt afgezet. Na alle aanhankelijkheidsbetuigingen van eeuwige trouw kon hij met goed fatsoen niet om de toestemming vragen te gaan." (L.P.20,216) Overigens had Las Cases op het moment van zijn arrestatie een verraderlijke uitspraak gedaan. Hij zei tegen Reade, die hem naar Hutt's Gate bracht, 'lachend': "Ik word dus als gevolg van de beschuldiging van Scott gearresteerd? Ik wist wel dat de gouverneur hem mij had gestuurd." (Rapport Reade, L.P.20, 117). Ook de Fransen ontging dit niet. Gourgaud zei op 12 december tegen de keizer dat 'Las Cases door hem te begeleiden geen offer bracht. Niet uit afhankelijkheid is hij naar Sint-Helena gekomen, maar om over zich te laten spreken, anekdotes te schrijven en geld te verdienen.' (I, 316) Napoleon volstond met het antwoord: "Ook Drouot, die zozeer op de voorgrond trad, deed dat om van zich te laten spreken!" Op 24 december 1816 schreef Gourgaud: "Naar mijn mening wordt men onder druk gezet om te zeggen dat die gehele geschiedenis in gang werd gezet om een voorwendsel te vinden om ons te verlaten." (I, 342)

313 Daarom ook verlangt hij nadat het hem gelukt is zich te laten 'ontvoeren' zo ongeduldig naar zijn beroemde dagboek (1). Dat mislukt hem eerst. Maar uitstel is geen afstel. Vroeger of later moet men het hem terug geven. En overigens is zijn pen ondertussen vaardig genoeg om de belangrijkste gebeurtenissen van de gevangenschap uit zijn herinneringen op te schrijven, het ellendige leven in Longwood, de offerbereidheid en het lijden van de in de verering van een groot man broederlijk verenigde Fransen te schilderen, de door geen ongeluk kapot te maken verhevenheid van de keizer te verkondigen. Zijn brieven, zijn verzoekschriften, zijn redes zullen de aandacht van de openbaarheid bereiken, misschien wel van de soevereinen. En in ieder geval zal de wereld zijn naam horen.

Aantekening:

1. Hij had Lowe zelfs aangeboden 'in de uitingen die hem (Lowe) persoonlijk betroffen, alles te corrigeren, wat men hem zou kunnen nawijzen'. (aantekening Gorrequer, 22 december 1816, L.P. 20, 117)

314 Door deze gedachten raakt zijn voorstellingsvermogen in vuur en vlam. Hij stort zich op het papier en schrijft er op los, roert waarheid en leugen, beschuldigingen en bejubelingen, slimheid en onvoorzichtigheid door elkaar en weet al spoedig in deze literaire brij zelf de weg niet meer. (1).

Las Cases schreef te veel. Hij praatte ook teveel. In zijn gesprekken met Lowe en Gorrequer liet hij zich tot uitspraken verleiden, die de gouverneur later zou kunnen benutten. Door Hudsons voorkomendheid verrast zei hij hem toe dat alles voor hem in een nieuw licht verscheen: "In Longwood ziet men alles als door een sluier van bloed." Hij drukte zich op een ongedwongen wijze over de keizer uit en zei: "Men moet hem als een *echte zieke* bekijken en hem vergeven." (2).

De huidige ontmoetingen gaven hun verhouding een onverwachte wending. Ze begonnen er over te praten hoe Lowe zijn plicht met een vergaand begrip voor de situatie van de keizer kon verenigen. Sir Hudson vroeg Las Cases 'hem in een notitie aan te geven wat hij voor verbetering van de verhoudingen voor noodzakelijk achtte' en beloofde dat goed te proberen.

Aantekening:

1. In zijn exaltisme laat hij zich verleiden aan de gouverneur behalve de bijna dagelijkse brieven nog een gedenkschrift van 50 pagina's te richten (de ongelukkige Emanuel moest de kopie maken). Enkele zinnen geven de toon weer: "Ons lijden op deze plek (Longwood) was zo verschrikkelijk, dat, wanneer dat mogelijk geweest zou zijn, dat onze plicht, die onze zielen geheel in beslag nam en leidde, enige ogenblikken verwaarloosd zou worden, als, zoals ik zeg, het mogelijk geweest zou zijn, dat dit ogenblik van verzaking, wat iedereen wel overkomt, ingetreden zou zijn, dan was ik niet verbaasd geweest, als onze ongelukkige ervaringen ertoe aanleiding had gegeven de dood te kiezen, zoals bijvoorbeeld bepaalde mannen, die de pijn van het leven ontlopen. En op een ochtend had men u meegedeeld dat Longwood alleen nog een graf is en dat u alleen slechts een lijk bewaakt." (19 december 1816)
2. Aantekening van Gorrequer, 16 december 1816 (L.P.20,117)

315 "Hij was", zo zei hij, "over de betreurenswaardige situatie van de Fransen bedroefd, maar zij maakten het zelf nog erger dan het werkelijk was: want als hij probeerde die te verbeteren, boden zij weerstand'. (1)

Lowe lijkt oprecht geweest te zijn. Hij was bang dat de terugkeer van Las Cases naar Europa veel stof zou doen opwaaien. Hij was bang voor de verwijten van de minister wegens een maatregel, die hem zelf te hard voorkwam. Daardoor zou Sint-Helena opnieuw in de belangstelling staan, terwijl wegsukkelen voor Engeland belangrijker was. (2)

Al op 4 december 1816 kwam hij naar Longwood om Bertrand een deel van de papieren aan Napoleon te laten geven. Hierna had hij met O'Meara een lang gesprek. Hij vroeg de dokter hem zijn gedrag aan de keizer uit te leggen. Zijn handelingen worden steeds verkeerd uitgelegd. Het is niet zijn schuld dat zijn instructies strenger zijn dan die van Cockburn. En hij drukt de wens uit tot een betere verstandhouding te komen.

"Prima", zegt de keizer, "als hij zich met ons wil verstaan, moet hij de zaken terug brengen zoals ze waren ten tijde van de admiraal.....Als hij zich goed tegenover mij gedraagt, zal ik zeggen, dat ik me in de negatieve mening, die ik over hem heb geuit, vergist heb..... Maar deze mens is vals.... Hij beweert dat het Las Cases aan niets ontbreekt.

Aantekening:

1. Aantekening van Gorrequer, 16 december 1816 (L.P.20,117)

2. Zoals Gourgaud, die O'Meara daarop gewezen had, terecht opmerkt (I, 312), was hij ook bang voor bezwaren van Napoleon aan de prins-regent. Zelfs gedurende de tijd dat de dokter goed met de gouverneur overweg kon en voor hem in Longwood spioneerde, bereidde het hem vreugde zijn angsten te vermeederen. Lowe was bang 'door zijn regering opgeofferd te worden'.

316 Hij houdt geen rekening met de gewetensnood, hij denkt uitsluitend aan de grofste psychische behoeften."

De volgende dag legt Lady Lowe in groot toilet bij Mme Bertrand en Mme de Montholon een bezoek af (1). Met lieve woordjes betreurt ze dat Plantation te ver verwijderd is opdat de kinderen met elkaar zouden kunnen spelen. Mme Bertrand uit koel dat Sir Hudson Lowe de keizer een groot plezier zou doen hem Las Cases terug te geven. Lady Lowe zwijgt verlegen. Ze vraagt dan of ze Napoleon ontmoeten kan. Men antwoordt haar dat hij onwel is en niet ontvangt. (2)

De keizer verbaasde zich over dit bezoek. Wil de gouverneur hem wat wijsmaken, *gettare la polvere negli occhi?* (zand in de ogen strooien)? "Ze heeft het tijdstip van haar bezoek slecht gekozen. Haar echtgenoot stuurt haar op een ogenblik waarop hij Las Cases zo barbaars behandelt. Niets is meer beledigend dan bij onwettigheid ook nog ironie toe te voegen."

Las Cases arrestatie heeft hem diep getroffen. Nu de kleine kamerheer met de blauwe jas, de hoge hoed in de hand, die hem op de voet volgt als een poedel, verdwenen is, ziet hij pas welke plaats hij in zijn gewone bestaan ingenomen heeft. Napoleon toont de achterblijvers zijn droefenis en zijn zorgen maar al te duidelijk. Bertrand moppert, Montholon beweert dat de keizer Las Cases wel tegen hem en Gourgaud had willen inruilen.

"De keizer merkt ons helemaal niet meer op", roept Gourgaud uit, "omdat men hem Las Cases heeft afgenomen. De laatst gekomenen worden het meest bemint!"

Aantekening:

1. Het was haar eerste bezoek. Het bleek dat zij niet eerder had kunnen komen omdat zij zwanger of ongesteld was. (O'Meara I, 246)
2. Gourgaud I, 291. Drie weken later, op 24 december 1816 stuurde ze aan Mme Bertrand kindermanteltjes en kinderkleding.

317 Napoleon verlaat zijn kamer nauwelijks meer, werkt niet, kleedt zich niet aan. Hij weigert de Malcolms te ontvangen. Overigens lijdt hij echt: koorts, hoofdpijn, nerveuze opwindings, die hem hindert bij het slapen. O'Meara raadt hem aan zich te gaan bewegen. Als hij daartoe niet besluit, zegt hij, zal hij binnenkort ernstig ziek worden.

"Tanto megli", sputtert de keizer, "piu presto si finira e non mi si tormentira più!" (1).

Omdat hij meent dat hij Las Cases niet meer ziet, dicteert hij een hartelijke afscheidsbrief aan hem. Deze door Marchand geschreven brief (2) is nog niet ondertekend als op de avond van de 12^e december de keizer na het diner Gourgaud vraagt hem op te halen en in aanwezigheid van Montholon met luide stem voor te lezen. Hij vraagt hun hoe zij erover denken. Gourgaud antwoordt 'dat deze lovende en zachtmoedige stijl van de keizer tegenover een man als Las Cases niet past, want de keizer kent hem immers pas 18 maanden en hij heeft hem nergens een opoffering gedaan of grote bewijzen van zijn betrokkenheid getoond.' En zich opwindend voegt hij er aan toe dat 'zijne majesteit nog nooit zo'n brief aan oude en betere vrienden zoals bijvoorbeeld Duroc of Lannes heeft geschreven.'

Napoleon staat geërgerd op. Hij verlangt geen advies over wat hij moet doen. Hij wil enkel weten welke werking deze brief op Hudson Lowe zal hebben. Mme de Montholon verzekert met op tafel steunende ellebogen dat de brief uitstekend is en dat Gourgaud ongelijk heeft.

Aantekening:

1. "Des te beter, dan is het sneller afgelopen en zal men mij niet meer kwellen." (O'Meara aan Lowe, 16 december 1816. L.P.20.117)
2. Gourgaud I, 314. "Met orthografische fouten:, voegt Gourgaud, welwillend zoals altijd er aan toe. De brief aan Las Cases is te bekend om hem hier weer te geven. (Mémorial VII, 431 ff).

318 Gourgaud antwoordt onbeschaamd. Napoleon loopt in de salon heen en weer. Om Gourgaud rustiger te maken fluistert Montholon hem met naïef cynisme toe: "Het is beter dat de brief zo is; dat bewijst dat zijne majesteit voor ons ook zulke zal schrijven."

De keizer gaat zitten en verlangt een pen, ondertekent de brief en voegt er uit verzet de anders door hem niet gebruikte zinsnede "uw dienaar" aan toe, Hij geeft Montholon de opdracht het schrijven aan Poppleton te overhandigen. Spoedig is hij weer gekalmeerd en zegt tegen Gourgaud: "Voorwaarts, Gourgaud, speel een partij schaak, dat zal je goed doen. Waarom erger je je toch steeds?"

Gourgaud laat zijn woede de vrije loop: "Sire, ik heb een grote fout, ik ben uw majesteit te aanhankelijk. Mijn woorden worden niet door jaloezie, zoals men zou kunnen denken, gedicteerd. Hoe zou ik dan jaloers kunnen zijn op iemand, die uw majesteit geen enkele dienst heeft bewezen? Ik houd het echter toch als mijn plicht u te zeggen dat deze brief *u niet waardig is!* Het ziet er ja uit of u hier helemaal alleen bent en wij allen enkel nullen zijn.... Ik weet wel dat men in deze wereld de vorsten niet de waarheid mag zeggen en dat de intriganten en de vleiers het het verste brengen."

De keizer onderbreekt hem: "Ik wil dat Las Cases op een dag een van uw beste vrienden is!" "Nooit, ik verafschuw hem!" "Ah, Gourgaud, dat is niet edel gedacht!" "Hij is een huichelaar, op een dag zal uw majesteit het zelf erkennen." Napoleon haalt de schouders op en zegt bitter: "Ach, wat wilt u toch. Verraadt hij mij soms? Spreekt hij slecht over mij? En u, mijn God!

319 Berthier en Marmont, die ik met gunsten overladen heb, hoe hebben ze zich tegenover mij gedragen! Het zal niet zo gemakkelijk zijn mij te bedotten. Zo slecht als ik over de mens denk, kunnen zij helemaal niet zijn"

De woedende praat nog verder, Napoleon blijft niets anders over dan te gaan.

*

Zijn angst, zijn wens een schandaal te verwijderen beweegt Lowe tot een opmerkelijke stap.

Als antwoord op de brieven, waarmee Las Cases hem bestookt, stelt hij deze voor met zijn zoon naar Longwood terug te keren, totdat uit Engeland de aanwijzingen betreffende hun afreis zijn getroffen. (1) Ondertussen zal O'Meara Emanuel dagelijks bezoeken. *Las Cases wijst het af.* Alles wat hij verlangt is naar een plek gebracht te worden, waar een dokter in onmiddellijke nabijheid is. Naar Longwood wil hij, mag hij niet terug keren tenzij de keizer dat uitdrukkelijk beveelt. *En hij weet dat de keizer uit trots dit bevel niet zal geven.* Kan hij zich

van beter vertrek verzekeren als deze brief van de keizer? Hij vreest, als hij naar Longwood terug keert, nooit meer weg te komen en daar net als Napoleon levenslang gevangen moet blijven. In bijna vleiende uitdrukkingen dringt hij er bij Lowe op aan het eiland zo snel mogelijk te mogen verlaten. (2)

Aantekening:

1. Aantekening van Gorrequer, 17 december 1816. (L.P.20, 117)
2. Op 22 december 1816 schreef hij hem: "Ik vraag u dus en zal u onophoudelijk en op ieder moment daarom vragen: verwijder mij van dit lijdensoort!" (Mémorial VIII, 36). Mondeling zegt hij tegen hem: "Hoe uw beslissing ook zal uitvallen, ik zweer dat ik binnen korte tijd van dit eiland af ben!" (aantekening van Gorrequer, gesprek van 23 december. L.P. 20,117)

320 Als Napoleon hoort dat Las Cases de toestemming heeft naar hem terug te keren en die niet gebruikt, kan hij dat ondanks O'Meara's bevestigingen niet geloven: "Als hij kan, waarom komt hij dan niet?" En hij zegt dat 'hij een brief van Las Cases wil zien, waarin hij zelf verklaart dat hij komen mag'.

Op Lowes aandringen schrijft Las Cases tenslotte zeer verlegen aan Bertrand dat hij het aanbod van de gouverneur heeft afgeslagen. De keizer haalt de schouders op. Een van de laatste illusies over de mens is hem nu ook afgenomen.

Hoewel hij zegt dat 'hij om onafhankelijker te zijn zijn drie generaals bevelen zal af te reizen, omdat hij er dan niet bang voor hoeft te zijn, dat de gouverneur ze, om zich op hem te wreken, zal kwellen', schijnt hij er bang voor te zijn dat hij in de toekomst meer en meer geïsoleerd zal zijn. Omdat hij om zich heen alleen maar donkere gezichten en boze blikken ziet – want Montholon en Gourgaud, tot voor kort nog met elkaar verbonden tegen Las Cases -, probeert hij te bemiddelen. "Het gaat jullie hier heel goed", zegt hij, "jullie zijn zelfs zeer gelukkig, kunnen onder begeleiding van een Engelse officier overal naar toe rijden. Jullie hebben een goed gevulde tafel. Als jullie je beklagen, doen jullie dat alleen maar, omdat jullie je beklagen moeten. Jullie hebben de vrijheid weg te gaan wanneer het jullie belieft. Jullie hebben vroeger roem geoogst, men zal jullie overal goed ontvangen. Jullie zullen voor de rest van je leven genoeg hebben om over te praten."

Hij kan zonder begeleiding geen uitstapjes ondernemen. Hij is niet vrij, men perkt al zijn schreden in. En plotseling raakt hij opgewonden, verwijt Gourgaud tactloos optreden, onverdraagzaamheid en zijn voortdurende geruzie met Montholon.

321 Omdat Gourgaud hierop met naar de grond gerichte blik wat mompelt, slaat de keizer, door zijn zorgen opgewonden, als een woedende toe: "Wat kan het mij schelen dat u een man van eer bent? Laat u mij. U heeft ruwe deugden. Las Cases heeft karakter. U was jaloers op hem en had de schaamteloosheid dat te tonen U geloofde toen u hier kwam, dat u mijn kameraad zou zijn. Ik ben niemands kameraad..... U zou hier het middelpunt van alles zijn, zoals de zon onder de planeten. Ik ben het, die hier het middelpunt moet zijn. U heeft mij sinds we hier zijn louter ergernis bezorgd. Als ik dat geweten had, had ik alleen bedienden meegebracht..... Als u het hier zo slecht vindt, ga dan liever weg dan steeds met Montholon de strijd te zoeken!"

Gourgaud begint te stamelen en heeft tranen in de ogen. Napoleon is over zijn zorg geroerd. Nu ja, Gourgaud is in ieder geval open. Men moet niet altijd zeggen wat men denkt, men moet om in gezelschap te kunnen leven, zijn gedachten kunnen verbergen. Gourgaud montert weer een beetje op. Het is een uur 's nachts geworden en men gaat slapen(1).

Las Cases heeft met het oog op de gezondheid van Emanuel de gunst gevraagd direct naar Engeland gebracht te worden. Lowe willigt dat niet in. Opdat tijd gewonnen kan worden en de openbare mening in Londen voorbereid kan worden, moet Las Cases de omweg over de Kaap maken. Ook hoopt de gouverneur dat het vooruitzicht op een zeereis van zoveel maanden en na zo'n lange wachttijd Las Cases ontmoedigen zal en geneigd zal maken om terug te keren naar Longwood. Daarin verrekent hij zich.

Aantekening:

1. Gourgaud, gedeeltelijk niet gepubliceerd, 25 december 1816. (Bibli. Thiers.)

322 In antwoord op een brief van de opperhofmaarschalk, die geprobeerd heeft Las Cases de toestemming te geven van de keizer afscheid te nemen, beveelt Lowe dat een Engelse officier deze samenkomst moet bijwonen. Hij maakt het op deze wijze onmogelijk: hij wil Napoleon verhinderen zijn vertrouweling een boodschap voor Europa mee te geven.

Op 29 december kwam Bertrand naar Plantation. Lowe leidde hem naar het kasteel van Jamestown (1), waarin Las Cases met zijn zoon sinds de 24^e was ondergebracht. De opperhofmaarschalk omarmde hen beiden.

“Nu, Las Cases”, zei hij tegen hem, “ u zult dus afreizen?”

Las Cases vroeg hoe het met de keizer ging. Hij sprak verward en geëxalteerd. (2). Bertrand bezwoer hem halffluid (want Lowe en Gorrequer waren aanwezig) van zijn voornemen terug te komen: “Waarom wilt u niet blijven en naar Longwood terug komen? Wat staat u in de weg?”

“Er staat veel in de weg en dat houdt me tegen. Ik heb dit besluit genomen, omdat ik geloof dat ik zo handelen moet.”

“Maar als de keizer u smeekte om te blijven?”

“Dan zou ik blijven, want zijn wens is mijn wet.”

Bertrand kon alleen maar herhalen wat de keizer tegen hem en O'Meara had gezegd: ‘dat hij Las Cases aan zijn eigen ingeving overliet en hem met genoeg zou zien blijven of zou zien afreizen’. (3)

Aantekening:

1. “Alles stond tot mijn beschikking”, schrijft Las Cases, “en men leek moeite te doen ons met overvloed van van alles te omgeven. Laat het u aan niets ontbreken, zei de proviandmeester steeds weer tegen mij, de Oostindische Compagnie betaalt alles. De gouverneur kwam dagelijks langs.” (Mémorial VIII, 39 – 45)
2. Las Cases VIII, 43, Gourgaud I, 355. Napoleon zei na Bertrands verslag: “Ach, hij heeft zijn hoofd verloren, hij zal wel ergens een domheid uithalen! Ze zullen hem tijdens de eenzame opsluiting wel zo slecht behandeld hebben dat hij gek geworden is!”
3. Las Cases VIII, 43. Bericht Gorrequer over het gesprek tussen Las Cases en Bertrand, 29 december 1816 (L.P. 20, 216).
In zijn brief aan Finlaison (29 december, L.P. 20,216) voegt O'Meara er in ieder geval aan toe dat Napoleon hem heeft opgedragen Las Cases te zeggen (en dat deed hij ook met toestemming van de gouverneur), ‘dat hij meende dat het beter voor hem zou zijn naar Longwood naar zijn vrienden terug te keren dan naar de Kaap naar vreemden te gaan.’

323 Bertrand had Las Cases weliswaar niet gemogen, maar nu, op het moment dat hij zich van hen scheiden zou, voelde hij zich toch geroerd. Hij drong ook namens zichzelf aan om te blijven. Las Cases gaf niet toe. Hij bood de keizer 4000 louis d'or, die hij in Engeland had staan voor persoonlijk gebruik aan. Bertrand vroeg hem dertien wissels op zijn bevel aan te maken. Balcombe zou

ze laten inwisselen, het geld zou de privé-uitgaven van Longwood dekken. Hij wilde de volgende dag terug komen en de wissels ophalen.

Hij kwam inderdaad in gezelschap van Gourgaud weer terug, wiens haat in medelijden omsloeg. Met toestemming van Lowe overreikte Las Cases Bertrand de wissels tegen een ontvangstbevestiging van de keizer, die hem de mogelijkheid gaf zich het geld door prins Eugen te laten terug betalen. (1)

Tenslotte drukte hij de opperhofmaarschalk, toen de Engelse officieren even niet keken, het briljante halssnoer van koningin Hortense in de hand, dat de keizer hem op de Bellorophon had toevertrouwd. Bij het verlaten van Longwood had hij geen gelegenheid gevonden het terug te geven.

Lowe stond de Fransen toe gezamenlijk het middagmaal te nuttigen. Als bewaker diende Poppleton die hun taal slecht kende en die, wanneer ze snel spraken, geheel niets verstond (2).

Aantekening:

1. Dit schriftelijk stuk, waarvan het bestaan vaak ontkend is, luidt ongeveer zo: "Ontvangen van graaf Las Cases de som van 100.800 francs. Zal hem zonder beperking terug betaald worden. Napoleon, Longwood op 30 december 1816." (L.P. 20, 141)
2. Ongetwijfeld was dit ook het moment dat Bertrand Las Cases een mooie diamant overreikte, die hij uit naam van Napoleon aan de kleine Emillie Pellapra zou brengen. Deze steen, die zich met meerdere in een buidel naar Sint-Helena was meegebracht, vormt tegenwoordig een bestanddeel van de juwelen van prinses Bibesco.

324 De gouverneur wist dat wel, maar hij wilde Las Cases met een goede laatste indruk laten afreizen (1). Toen vader en zoon het kasteel verlieten, begeleidde hij hen naar de deur en nam hoffelijk afscheid. Zijn officieren gingen 'om hen eer te bewijzen' tot aan de roeiboot mee, die ze naar de Griffon zou brengen. Las Cases sprong naar eigen zeggen met enthousiasme in de boot (2). Tijdens de vaart door de kleine baai kwamen ze langs de Orontes, die van de Kaap kwam en verder naar Europa zou reizen. Aan boord van dit schip waren Piontkowski en de drie bedienden, (3) ze zwaaiden naar Las Cases.

Aantekening:

1. "Hetzij uit goedheid hetzij uit berekening", schrijft Las Cases, "gaf hij mij voor bekenden op de Kaap enige privé aanbevelingsbrieven mee, die mij, zo verzekerde hij mij, zeer welkom zouden zijn. Ik had niet de moed de aanbevelingen af te slaan, die hij met zo'n goed hart leek aan te bieden." (Mémorial VIII, 54).
2. Men zou Las Cases bitter onrecht aandoen als men zou beweren dat hij zonder zorgen was afgereisd. Op de laatste bladzijde van het Mémorial zal hij later schrijven: "Ach, waarom maakte ik niet de keuze om te blijven? Waarom omgaf ik hem niet verder met de huislijke zorgvuldigheid, in plaats van aan diensten in de verte te dromen? Ik zou nog enige tijd mijn dagelijkse inspanningen voor hem hebben voortgezet, nog enige bewijzen van zijn belangstelling hebben ontvangen en dan wanneer het beslissende moment gekomen zou zijn, zou ik deelgenomen hebben aan het gemeenschappelijk verdriet, aan de gemeenschappelijke verpleging van de zieke, ik zou eraan bijgedragen hebben zijn laatste ogenblikken te verzachten, ook ik zou geholpen hebben zijn ogen dicht te drukken!"
3. Tijdens het voorgeschreven oponthoud op de rede van Jamestown – van 18 december tot 3 januari 1817 was het hen niet toegestaan aan land te gaan. Slechts de oudere Archambault kreeg toestemming zijn broer aan boord te bezoeken. De keizer zond hem een korf met levensmiddelen. Gourgaud stuurde 15 louis d'or aan Piontkowski, wiens bedelaarsbestaan toen begon.

325 Om drie uur lichtte de Griffon het anker. Nog voor het aanbreken van het donker konden de geïnterneerden van Longwood met bezwaard hart het schip nakijken, dat de Barn omzeilde en in zuidelijke richting verdween. Aan boord bevonden zich de eerste deserteurs (1).

Aantekening:

1. Las Cases werd op 17 januari 1817 op de Kaap ontscheept en daar acht maanden vastgehouden. Pas op 20 augustus 1817 voer hij van daar weg en kwam op 16 november in Engeland aan. Hij kreeg daar geen verblijfsvergunning. Daarop begaf hij zich naar Oostende, waar hij eveneens

verdreven werd en vond pas op 12 december 1817, dus ongeveer een jaar na zijn afreis van Sint-Helena, in Frankrijk een toevluchtsoord.